

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

אפרוח שלא נתפתחו עיניו; תנא קמא מתיר לאכלו. רבי אליעזר בן יעקב אוסר (לכל השרץ השרץ על הארץ. ואסמכתא בעלמא היא, אבל מדין תורה מותר. עפ"י חולין סד). ודוקא כשיצא לאויר העולם אבל לא יצא – אסור אף לחכמים (ד).

בתוס' (ד"ה אפרוח) מבוואר שנקטו להלכה כראב"י. וכן נקט הרא"ש כאן [שמשתתב ראב"י קב ונקי, אף בברייתות. וע' רשב"א חולין סד: ריטב"א פסחים ב: רשב"ם ב"ב קלה; או"ז תפילה קה; יד מלאכי תקן]. ואילו הרי"ף הרמב"ם (מאכ"א ג, י) הרו"ה הרי"ד והר"ן נקטו שאין הלכה כראב"י [אם משום שבברייתות אין אמור הכלל שהלכה כראב"י, או מפני ששמואל ושאר אמוראים לא נקטו כמותו]. וכן נפסק בשלחן ערוך (יו"ד טו, א). רבנו יואל (מובא באור זרוע) היה אוסר (עפ"י הירושלמי) משום דבר שקץ כל שאין לו כנפים, כלומר נוצה גדולה שהקנים יוצאים ממנה. וכן הובא בכמה פוסקים (עש"ך יו"ד טו סק"ב ובנקה"ס). ויש מי שהתיר בדיעבד כשחטוהו (עפ"י פרי תואר שם).

דפים 1 – 2

- ד. א. ביצה גמורה שלא יצאה לאויר העולם, מה דינה לענין אכילתה בחלב?
ב. מה דינה לענין טומאת האדם שאוכלה, בביצת נבלת עוף טהור?
ג. אלו דברים בנבלת העוף האוכלם טמא ואלו דברים האוכלם טהור?
ד. אלו דיני ביצה הנוגעים למקח וממכר הוזכרו בסוגיא?

א. השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות – מותר לאכלן בחלב (ואפילו בלא קליפה לבנה אלא שהחלמון לבדו גמור, ואעפ"י שמעורה עדיין בגידין. רש"י). רבי יעקב אמר: אם היו מעורות בגידים – אסורות [באיסור דרבנן]. כן מבוואר בדברי אביי בלשון אחת.

א. אף לדברי בית הלל שאוסרים ביצת נבלה, זהו משום גזרה אטו ביצת טרפה, אבל לענין בשר בחלב לדעת כולם מותר לאכלן בחלב כשאינן מעורות (תוס').

ויש אומרים שחכמים מחמירים מרבי יעקב, ו'גמורות' שאמרו היינו שנגמרו לגמרי, אף בקליפתם הקשה (ע' מרדכי כאן עפ"י רשב"ם. וכן הובא פירוש זה בשיטמ"ק ב"ק מז. וע' רמב"ם חולין נח).

ב. יש שפסקו הלכה כרבי יעקב (בה"ג, רי"ף). ויש פוסקים כחכמים שאפילו מעורות מותרות (רשב"א רי"ד ועוד). וכן פסק בשלחן-ערוך (יו"ד פו, ה), וכתב שאין התר לאכלן בחלב אלא אם יש בהן חלמון וחלבון (ע"ן ורשב"א ועוד. וכן נקט הפר"ח לעיקר. ויש מצריכים אף קליפה חיצונה אלא שא"צ שתהיה קשה). והש"ך הסיק (עפ"י רש"י [כפירוש הטור] והרא"ש ורבנו ירוחם. וע' גם בתורי"ד) שבמקום הפסד מרובה יש להקל אפילו בחלמון לבד אם נתבשלו בחלב. ובספר מצות ראייה נטה מדבריו וכתב לאסור.

ולכל הדעות אם אכלן בפני עצמן, אפילו אין להן אלא חלמון וגם הן מעורות – מותר לאכול אחריהן חלב בלא קינוח ורחיצה (יו"ד שם, עפ"י ארחות חיים).

ב. תנו רבנן: האוכל משלל הביצים (= הביצים כשהן מעורות בתרנגולת) של נבלת עוף טהור – טהור. מאשכול של ביצים – טמא, כדין האוכל מבשרה.

לפי לשון אחת אמר רב יוסף שלרבי יעקב האוכל משלל הביצים טמא, כשם שהחשיב רבי יעקב ביצים המעורות 'בשר' לענין איסור אכילתן בחלב. ואביי חלק ואמר שלענין טומאה שונה, שלא גזרו חכמים

להרבות טומאה. ולפי לשון אחרת אמר רב יוסף: רק לרבי יעקב האוכל אשכול של ביצים טמא [דהיינו ביצים המעורות, ואולם אוכל שלל טהור שכבר אינן מעורות כל כך שקרובות לבוא בהן קליפה לבנה. רש"י] אבל לחכמים טהור. ואביי דחה ופירש 'אשכול' – החלק הדבוק בשדרה שהביצים תלויות בו, ולכך טמא אפילו לחכמים [וכמו האוכל מקורקבן ובני מעיים, אעפ"י שיש אנשים שאינם אוכלים אותם, טמא]. נמצא לפי זה: ביצים המעורות – האוכלן טהור. ולרב יוסף, לרבי יעקב – טמא (וללשון השניה יתכן שאביי ג"כ סובר כן, אך יתכן שחולק ולדבריו דרב יוסף אמר לו 'דלמא אשכול גופיה'). ביצים שאינן מעורות כל כך – לדברי הכל טהור. האשכול עצמו – האוכלו טמא (כדברי אביי בלשון אחרונה, ומשמע משאלת הגמרא 'פשיטא' שדין זה מוסכם לכו"ע).

והתוס' (במנחות ע.) פירש לחלק בין ביצים גמורות [או לפי דעה אחת בשקרובות לגמר] שהאוכלן טהור, וביצים שאינן גמורות שהאוכלן טמא [מהתורה. עפ"י שיטמ"ק ב"ק מז.]. וצדדו לפירוש שזהו החילוק שבין שלל לאשכול. ולרש"י שם יש חילוק בין אם אוכלן מחוץ לתרנגולת אם אוכלן כשהן בתוכה, שאז הוא טמא. ויש סוברים שלחכמים, אם הן מעורות בגידים – הרי הן בכלל 'פרש' ולא 'בשר' והאוכלן טהור (עפ"י רמב"ן חולין נח. וע"ע שיטמ"ק ב"ק מז.).

ג. האוכל מנבלת עוף טהור, מן העצמות (אפילו רכות. רמב"ם מאכלות אסורות ד, יח. וע"ש בכס"מ ובאג"מ או"ח ח"ד עו. וצ"ע בפירוש הראב"ד בתו"כ שמיני ב; לב אריה חולין קיז): ומן הגידים ומן הבשר שנתלש מן החי – טהור. מן הקורקבן ובני מעיים [אעפ"י שיש אנשים שאינם אוכלים אותם], או שהמחה את החלב וגמעו – טמא (ונפש – לרבות את השותה. רש"י חולין קכ). מפרש"י מתבאר שלדעת האומר יש בגידין בנותן טעם, האוכל מן הגידים טמא. ויש חולקים (ע' במאירי; שער המלך הל' מאכלות אסורות טו; בית הלוי ח"א מז.).

ד. הלוקח ביצה לגדל אפרוחים, ומכרו לו ביצה גמורה שלא יצאה לאויר העולם עד שנשחטה התרנגולת – הרי זה מקח טעות, שאין הביצה מגדלת אפרוחים אלא עם יציאתה. וכן אם הכריז 'ביצים של פועה' (כלומר שיצאו מתרנגולת הפועה בלידתה. וי"מ: 'פחיא' – חיה, כמו 'ויפח באפיו'. הערוך) למי ונתנו לו ביצי שחוטת – הורה רבי אמי במעשה שבא לפניו שמקח טעות הוא. [ואין אומרים לאכילה הוא צריך ורצה ביצה שנתבשלה היטב והמקח קיים וישלמו לו ההפרש בדמים, אלא סתם האומר כן דעתו לגדל אפרוחים. רש"י]. מעשה באחד שאמר 'ביצים של זכר למי' ונתנו לו ביצים שאינן מופרות מזכר – אמר רבי אמי: מקח טעות הוא [ואין אומרים לאכילה היה רוצה ואמר של זכר כי הן שמנות יותר, ויתנו לו ההפרש בדמים]. משמע בסוגיא שהלוקח ביצים סתם, ולא פירש של תרנגולת חיה או של זכר, אם הושיב תרנגולת עליהן ולא יצא מהן אפרוח [וגם הופסדו מאכילה] – הפסיד ואין לו תביעה של כלום. ואף אם עדיין לא שילם דמים – משמע שחייב לשלם, אם כי אין הכרח לכך (עפ"י חדושים ובאורים).

דף ז

טו. א. ביצה שיצאה רובה מערב יום טוב וחזרה ונולדה כולה ביו"ט – האם מותרת באכילה?
ב. בדק בקנה של תרנגולים מערב יום טוב ולא מצא בה ביצה, ולמחר השכים ומצא בה ביצה – האם מותרת באכילה? ומה הדין כשלא בדק מאתמול?

א. אמר רבי יוחנן: ביצה שיצאה רובה מערב יום טוב וחזרה – מותר לאכלה ביום טוב [ומשמע מסתימת הסוגיא שנקטו כדבריו]. לפי לשון אחרונה בגמרא, רב חולק על כך וסובר שאין לה התר ביציאת רובה. הלכה כרבי יוחנן (פוסקים).

ב. אמר רב מרי ב"ר כהנא: בדק בקנה של תרנגולים מערב יום טוב (בין השמשות) ולא מצא בה ביצה, ולמחר השכים (קודם עלות השחר. רש"י) ומצא בה ביצה – מותרת. שהביצה המופרית מזכר אינה יולדת אלא ביום [כשם שתשמישה ביום בלבד] ויש להניח שלא בדק יפה יפה, ואפילו בדק יפה יפה יש לומר שיצאה רובה קודם לכן וחזרה [וכרבי יוחנן].

ונראה שהוא הדין ברואה לידת הביצה בלילה – מותרת, כי תולים שיצאה רובה מקודם יו"ט וחזרה (עפ"י חדושים ובאורים).

ואולם אם אין זכר בסביבתה והיא מתחממת מהקרקע ומטילה, אפשר שמטילה בלילה ואסורה (כדברי רבי יוסי בן שאול). ואמר רב גמדיא בשם רב(א): כל מקום שהיא שומעת קולו של הזכר ביום – אינה מתחממת מהקרקע ויש להתיר את הביצה, כי בודאי מופרית מהזכר ואינה יולדת אלא ביום. רב מרי עשה מעשה עד ששים בתים (- במרחק זה היה נמצא הזכר). ואם יש נהר מפסיק ללא גשר ראוי – אינה עוברת. נראה שאם היא נעולה בקנה, ודאי ספנא מארעא אף על פי ששומעת את קולו של הזכר (חדושים ובאורים).

לא בדק מבעוד יום – מותרת, שיש לתלות שהטילתו אתמול ולא ביום טוב.

א. אף על פי שהביצה 'דבר שיש לו מתירין' היא – מותר, מפני שיותר יש להניח שהטילה ביום אתמול מבליל יום טוב, אפילו בדספנא מארעא (תוס'). ומשמע דוקא כשהשכים ומצא, אבל מצא ביצה במשך היום – יש להחמיר מספק שמא נולדה היום, וכדלעיל ג-ד).

ב. מותר ליקח ביצים מן הנכרי בליל יום טוב [וכן בליל יו"ט שני של גליות, מלבד בליל שני של ראש השנה], כי רובן של זכרים ואינן נולדות ביום (עפ"י רא"ש רשב"א ועוד). ויש מי שמתיר ליקח מן הנכרי אפילו ביום כי רובן של ביצים אינן בני יומן [ואעפ"י שהביצה דבר שיש לו מתירין], אך אם הוא בא לנכרי ונוטל ממקום הקביעות – אסור, שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי (מובא בר"ן).

טז. מהם שיעורי חמץ ושאור לענין חיוב על אכילתם ולענין חובת ביעור?

חיוב אכילת חמץ ושאור, לענין מלקות ולענין כרת או קרבן – בכזית. שיעור חיוב ביעור ואיסור 'בל יראה'; לבית שמאי, שאור (שחימוצו קשה) בכזית וחמץ בככותבת [לכך הזהירה תורה על כל אחד לעצמו, לומר ששיעוריהם שונים. ושיעור כותבת מצאנוהו באכילת יוהכ"פ, או משום הלכה למשה מסיני. ערש"י ותוס']. ולבית הלל, זה וזה בכזית. [ושניהם הוצרכו להיכתב כי בכל אחד מהם יש חומרא וקולא, החמץ ראוי לאכילה ואין חימוצו קשה, והשאור אינו ראוי לאכילה אבל חימוצו קשה].